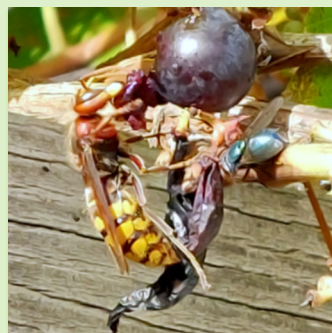

Nieuwsbrief van KNNV afdeling Den Haag

Nummer 234, oktober 2025

Beestje van de maand oktober: werkeloze wespen

Pagina 2. Anna Kreffer

Beeldverslag paddenstoeleninventarisatie Golfterrein Rozenstein, Wassenaar

Pagina 4. Eke van Batenburg

Stadsplanten in de Leyens

Pagina 6. Johan Vos en Fred Reeder

En Verder:

- ▶ Boek van de maand..8
- ▶ Agenda..8
- ▶ Contact bestuur en werkgroepen..10

Deze Nieuwsbrief verschijnt gewoonlijk maandelijks rond de 1^e van die maand. Leden KNNV afdeling Den Haag ontvangen een e-mail met kleine toelichting als een nieuwe Nieuwsbrief op deze website staat. Als je steeds bij het verschijnen van een Nieuwsbrief zo'n bericht wilt blijven ontvangen hoeft je niets te doen. Wil je de meldingen over de Nieuwsbrief van KNNV Afdeling Den Haag niet ontvangen of juist weer wel? Vul dan "[Het formulier](#)" op de pagina Nieuwsbrieven in.

Beestje van de maand oktober: Werkeloze wespen

Tekst en foto's:
Anna Kreffer

Op mijn tuin groeien al jaren druiven en ook al jaren komen daar, aan het eind van de zomer, wespen op af. Tot nu toe was het heel rustig met de wespen, maar eind september werd het heel druk. Niet met de gewone wespen maar met de grote: hoornaars! Ik zag er meerdere, soms wel acht tegelijk, zowel Europese als Aziatische hoornaars (*Vespa crabro* en *Vespa velutina*). Op een moment zelfs een Europese en Aziatische hoornaar zusterlijk samen bij één druif, een voorbeeld van verdraagzaamheid. De gewone, kleinere wespen waren er wel, maar ik zag ze niet op de druiventrossen, wel rondvliegend, op afgefallen druiven en ook aan de andere kant van mijn huisje, op klimopbloemen. Mogelijk waren ze wat op hun hoedde voor deze verre familieleden, ze zijn tenslotte ook prooi voor hoornaars. Er lagen ook wat stukjes kleine wesp, teken dat ze ten prooi waren gevallen. Wat ook grappig was: er zaten meerdere vliegen te wachten op een kans om druivensap te bemachtigen. Vliegen kunnen de druiven-

schil niet openmaken, ze hebben geen kaken zoals wespen. Ze houden wel van zoet en zuigen sap op met hun zuigsnuit, zodra de wesp weg is. Heel wat trossen heb ik nu geoogst en omgezet in heerlijke druivengelei, maar nog genoeg laten hangen, overvloed kan je het beste delen.

Waarom zijn ze er nu?

De wespen die aan het eind van de zomer op fruit en zoetigheid afkomen zijn meest de zogenaamde limonade-wespen, gewone wesp, *Vespula vulgaris*, en Duitse wesp, *Vespula germanica*. Deze wespen leven in een kolonie, met een koningin en vele werkers. De werkers verzorgen de larven en de koningin. De larven worden gevoed met "vlees", vooral fijngekauwde insecten, zij poepen een zoete stof uit, dat als voedsel dient voor de werkers. De volwassen wespen eten alleen deze zoete stof, geen vlees en gaan ook niet op zoek naar andere zoetigheid zoals nectar in bloemen.

Aan het eind van de zomer zijn de nieuwe, potentiële koninginnen en mannen uitgekomen, de oude koningin sterft. De werkers raken werkeloos, zij hoeven de koningin en de larven niet meer te verzorgen. De werkers krijgen dan ook geen zoete uitscheiding van de larven meer.

Restjes wesp

Aziatische hoornaars met vliegen

Europese hoornaars en vlieg

Werkeloze wespen

De wespen gaan op zoek naar alternatieven voor het voedsel van de larven. Dat kan nectar zijn uit bloemen, maar in de herfst zijn er minder bloeiende planten. Limonade en andere zoetheid van mensen is dan een lekker en makkelijk bereikbaar alternatief, vandaar dat dan de "overlast" van wespen begint, aan het eind van de zomer. Alleen de gewone en Duitse wesp zoeken de zoetheid van mensen, andere wespen doen dat niet.

Een alternatief voor werkeloze wespen is fruit. Ook mijn (over)rijpe appels en peren worden open geknaagd en uitgehold. Ze doen dat best wel knap, na een beginnetje te maken in de schil, eten ze verder alleen van het vruchtvlees, de schil blijft in tact. Soms is het fruit bijna helemaal weg geknaagd, maar lijkt het nog onaangetaast. Vooral mannetjes Duitse wesp houden van fruit. Dat ik nog geen wespen bij het fruit zag, is mogelijk een aanwijzing dat ze tot nu met hun nesten bezig waren. Dat ook hoornaars de druiven hebben gevonden, is nieuw voor mij, maar misschien niet zo vreemd. Hoornaars leven ongeveer zoals onze limonade-wespen, in een kolonie, met een koningin en werksters. Zijn die werksters ook als werklozen op zoek naar alternatieven? Betekent het ook dat er kolonies in de buurt waren?

Hoornaars

Na een dieptepunt in de jaren 90 neemt de Europese hoornaar weer toe, ook in het westen van Nederland. De Aziatische hoornaar is sinds 2017 in ons land en neemt behoorlijk toe. Hoornaars bezoeken spaarzaam bloemen en dan alleen de soorten met makkelijk bereikbare nectar. Op bloemen van de klimop heb ik beide soorten gezien, maar ze komen eerder op fruit af. Ze zijn wel bij bloemen te vinden, maar dan om te jagen. Hoornaars zijn minder agressief dan de limonadewespen, tenzij ze denken dat de kolonie wordt bedreigd.

De hoornaars op mijn druiven waren rustig, hadden geen interesse in mijn bewegingen, de trossen kon ik gewoon oogsten.

Verschillen

Er zijn een aantal verschillen tussen onze "eigen" en de nieuwe hoornaar. Europese hoornaars maken nesten meestal bovengronds in een omhulde omgeving, zoals holle bomen, spouwmuur, bijenkorven en nestkasten. Je kan zo'n nest tot op een meter naderen, zonder gevaar. Ze jagen vooral op vliegen, maar ook wel op wespen en honingbijen. Ze vliegen tot laat in de nacht en komen dus ook op de lakens van nachtvinders. De vrouwen vliegen tot eind juli, de mannen en nieuwe koninginnen later in het jaar, augustus, september en oktober. Als dat zo is waren het geen werke-

loze werksters, maar de nieuwe generatie Europese hoornaars op de druiven. Aziatische hoornaars maken hun zomer-nesten meest heel hoog in een boom. De koningin begint eerst met een klein nestje en later verhuist ze met haar volkje naar een andere plek. Vorig jaar werd een voorjaarsnestje gebouwd in het vogelhuisje van mijn tuinburen.

Als het nest hoog hangt is er geen gevaar, hangt het laag of is het naar beneden gevallen, moet je wel oppassen. Hoornaars jagen op algemeen voorkomende en makkelijk te vangen insecten zoals vliegen, limonadewespen en honingbijen, veel minder op hommels, vlinders of wilde bijen. De vliegtijd is langer dan bij de Europese hoornaar. Over voedsel voor de volwassen wespen kon ik niet veel informatie vinden, wel wordt vermeld dat ze fruitoogsten aantasten, maar dat wordt niet echt bewezen.

Aziatische hoornaars een probleem?

Zoek je op internet naar Aziatische hoornaar, dan slaat de schrik je om het hart vanwege deze monsterwespen. In Oost Azië komen minstens tien soorten hoornaars voor. *Vespa Mandarinia* en *Vespa Analis* zijn groter dan onze eigen Europese hoornaar of de hier rondvliegende Aziatische hoornaar en kunnen flink steken. Informatie over Aziatische wespen heeft dikwijls betrekking op deze soorten en is niet van toepassing op *Vespa velutina*.

Door de negatieve aandacht maken mensen zich zorgen om of worden bang van alle insecten die mogelijk een Aziatische hoor-

hoornaarvlinders

naar zijn. Gelijkende soorten zijn onder andere: Europese hoornaar, middelste wesp, stadsreus (een dikke zweefvlieg) en de hoornaarvlinder (nachtvlinder). Ook de mooie, onschuldige knotssprietbladwesp, die ik dit jaar voor het eerst zag, heeft wat weg van een hoornaar.

Lees meer in het artikel van EIS: <https://www.eis-nederland.nl/actueel/nieuws/leren-leven-met-de-aziatische-hoornaar>

Gezien? Nieuwsgierig?

Heb je een wesp gezien? Laat het ons weten! Stuur je foto met de plaats en datum naar onderstaand mailadres.

Wil je er meer over weten of over een ander diertje?

We horen het graag: voorzitter@den-haag.knnv.nl

Zet je vondst ook op waarneming.nl

Van links naar rechts: mannetje Europese hoornaar, Aziatische hoornaar en koningin middelste wesp. Vooral de schuwe middelste wesp kan gemakkelijk met Aziatische hoornaar worden verwisseld. Foto's: Hans van Helden

Beeldverslag paddenstoeleninventarisatie van Golfterrein Rozenstein, Wassenaar

Foto's: Eke van Batenburg

Gewone berkenboleet
Leccinum scabrum

Harde populierboleet
Leccinum duriusculum

Gewoon eekhoortjesbrood
Boletus edulis

Elzenkrulzoom
Paxillus filamentosus

Gewone krulzoom
Paxillus involutus

Grijze slanke amaniet
Amanita vaginata

Splijthoedhertenzwam
Pluteus ephebeus

Toefige labryntzwam
Abortiporus biennis

Puntmutswasplaat
Hygrocybe acutoconica

Vriendelijke groet.....Eke

Stadsplanten in de Leyens

Tekst: Johan Vos en Fred Reeder

Zaterdag 6 september was de jaarlijkse stadsplantendag van de Zoetermeerse plantenwerkgroep. FLORON-districtscoördinator Dick Gatsonides deed ook mee. Zowel de dag zelf als prachtig weer lijken inmiddels een traditie te zijn! Gezien de grootte van het gezelschap werkten we in twee groepjes. Afgesproken werd om met elkaar rond 12.30 uur te lunchen en de floristische problemen te bespreken.

Borstelmachines en overlevers

Zoals vaak in deze tijd van het jaar blijken allerlei rommelige randjes en hoekjes rijk aan stedelijke verrassingen. Net buiten het bereik van borstelmachines houden hier de overlevers stand. Hier vonden we een hele reeks stedelijke grasjes waaronder harig vingergras, stijf straatliefdegras, klein liefdegras, kransgras en stijf hardgras.

Dat de ruige fijnstraal niet gemakkelijk is te onderscheiden van de Canadese bleek ook dit keer. Pas na een uitgebreide discussie tijdens de lunch gaven de merendeels vijflobbige buisbloemen en de wijd vertakte groeiwijze de doorslag. Tussen een aantal fietsklemmen troffen we een kruisbloemige soort die mij deed denken aan de oosterse raket. Een identificatie app gaf echter 100% brede raket aan. Na de lunch zijn we met Dick nog eens wezen kijken. Met behulp van de Heukels ontdekten we de belangrijkste onderscheidende kenmerken: bij de brede raket zijn de vruchstelen slank, dunner dan de rijpe vruchten die 1–5 cm lang zijn. Bij de oosterse raket zijn de vruchstelen kort en dik, bijna net zo dik als de rijpe vruchten die 5–10 cm lang zijn.

Orchis in plaveisel

Op het talud van de RSR (Randstad Rail) hebben we een hele verzameling algemeen voorkomende graslandsoorten gestreept. Melissa heeft nog een poging gedaan om de daar aanwezige teunisbloemen te identificeren. Zij kwam uit bij de middelste teunisbloem. Dit overkomt ons vrijwel altijd! Het

Groep 1 aan het werk. Foto: Taco

randgroen van de RSR leverde weinig interessants op, maar wel veel discussie over de dijkviltbraam. Verderop troffen we een alleenstaande brede wespenorchis aan midden in de verharding. Een basaltstenen kademuur leverde rood zwenkgras en muurleeuwenbekje op, altijd leuk die laatste soort. Op onze tocht langs het water onder de spoorlijn door troffen we een plek met enorm uit de kluiten gewassen Japanse/Sachalinse duizendknoop. Gezien de blad-vorm en het bladformaat hebben we deze planten als kruising gedocumenteerd. Op de weg terug hebben we een nieuw ingericht buurtje met vakken vol pionierssoorten bekeken. Naast de meest voorkomende ganzenvoeten troffen we hier ook de minder algemene zeegroene ganzenvoet en de stekelige hanenpoot. Hier en daar was ingezaaid met bijenvoer met als gevolg een oorverdovend gezoem van hommels en zweefvliegen. In een rand die grenst aan particuliere tuinen ontdekten we een grote hoeveelheid slaapkamergeluk.

App had gelijk

Tijdens de lunch bespraken we de lastige gevalletjes, een uitgedund groepje floristen is in de middag verder gegaan om nog wat soorten aan de lijst toe te voegen. Aan de rand van een versteende tuin stond muntsoort met witte bloemen die niet onbesproken mag blijven. Als stadsflorist was het eerste wat bij mij opkwam wollige munt,

Witte munt. Foto: Johan Vos

Brede raket. Foto: Johan Vos

een bastaard die veelvuldig in stedelijk gebied is te vinden. Identificatie m.b.v. de telefoon gaf witte munt. Na lang sleutelen bleek de app het bij het rechte eind te hebben. Dit op basis van de bloemen en de vertakte haren aan de onderkant van het blad.

Het tweede groepje met bestede geruime tijd aan de begroeiing van de kademuurtjes. Wolfspoot en zwarte els gaven geen stof tot nadenken, maar de steenbreekvaren en de moerasvaren deden de harten sneller kloppen. Aangevuld met minuscule akkerkers, reusachtige Europese hanenpoot en een verdwaalde bijna geheel uitgedroogde vlakke kruisdistel gaf dit ons al een tevreden gevoel. Hierna staken we de wijk door maar de Meerpolderdijk. In de soms akelig

schone straten werden toch aardig wat soorten genoteerd. Het was wel goed oplettend dat er geen planten bij waren die uit een naburige tuin waren ontsnapt.

Kapotte dreg

Dick leerde ons ook weer een paar soorten herkennen zoals het berijpt beemdgras, een mij volkomen onbekende soort. Bij de Meerpolderdijk veranderde de biotoop aanzienlijk en werden onder meer gele lis, watermunt, fioringras en grote egelskop genoteerd. De poging om wat waterplanten op te dreggen mislukte totaal. Alles zat vast aan de bodem en wel zodanig dat de dreg van Dick gehalveerd bovenwater kwam. Recent heeft een veegboot de sloot geschoond, dat zal de reden zijn.

Groep 2 inspecteert de kademuurtjes. Foto: Fred Reeder

Discussie over bijenmengsels

De route terug naar de startplaats voerde langs stukjes waar bijenplanten waren ingezaaid. Hier ontstond de discussie, welke planten stonden hier altijd al en welke niet? Is het beter deze niet te noteren? De groep oordeelde voor een paar soorten anders. Verder noteerden wij o.a. melganzenvoet, korrelganzenvoet, muurleeuwenbek, pluimgierst, en rode ganzenvoet. Half een waren we weer bij de start. Het was een leerzame ochtend. Dick bedankt voor de extra info en ondersteuning! Beide groepen hadden ieder 123 waarnemingen, wat resulteerde in een lijst met 180 soorten.

Boek van de maand **Eetbare planten**

Meer dan 300 soorten
vaste planten,
zelfzaaiende planten
en kweekbare
paddenstoelen

Auteur:

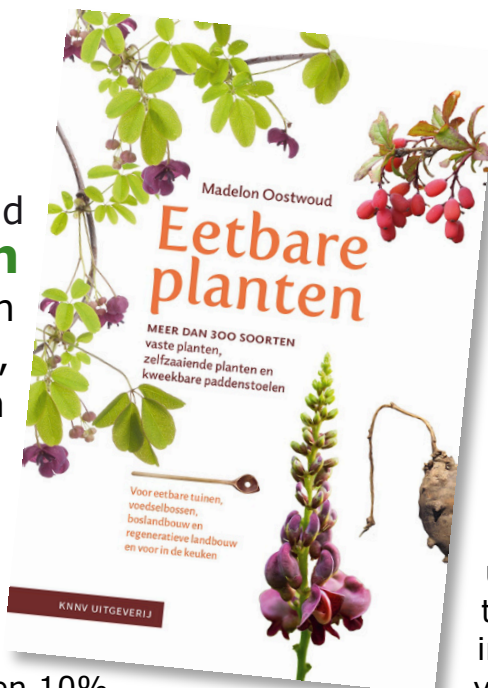
Madelon Oostwoud

Prijs € 24,95, leden krijgen 10%
korting en betalen € 22,45

Voor eetbare tuinen, voedselbossen,
boslandbouw, regeneratieve landbouw en
voor in de keuken

Bessen, fruit, noten en andere eetbare
bloemen en planten kweken. Met eetbare
vaste planten kun je oogsten zonder
jaarlijks opnieuw te zaaien.

Deze nieuwe gids behandelt meer dan 300

soorten geschikt voor
grondsoorten en het klimaat in
Nederland en België. Met
aandacht voor inheemse wilde
planten.

Soortbeschrijvingen, naam,
uiterlijk, standplaats informatie,
toepassing in de keuken. Ook
informatie over het vermeerderen
van planten.

Madelon Oostwoud is ontwerper en
tuinauteur. Ze kweekt al jaren groenten,
fruit en kruiden en begon een voedselbos.

Natuurboeken zijn een fijn cadeau voor
jezelf of familie en vrienden.

Leden van de KNNV krijgen 10% korting.

Bestel via de afdeling: makkelijk, geen
verzendkosten en je steunt de afdeling!

Bestel bij: voorzitter@den-haag.knnv.nl.

Agenda

Geen lid? Ga eens mee om kennis te maken.

- ▶ Meerijden in auto? Afrekenen met chauffeur aan eind van excursie à €0,10/km
- ▶ Deelname altijd op eigen risico.
- ▶ Meenemen van honden of andere huisdieren is niet toegestaan.
- ▶ Info: Ineke Gilbert, 06-44069099, inekegilbert@ziggo.nl

▶ **Vrijdag 26 september tot en met 8 oktober 2025 Bodemdierendagen**

Thema dit jaar Little Eleven. Naast de tiny ten leven er nog veel meer dieren op en in
een gezonde bodem. Kijk en zoek mee!

Op bodemdierendagen.nl is onder andere een zoekkaart te vinden.

▶ **Vrijdag 3 oktober om 19.30 uur, digitale bestuursbijeenkomst**

Info en aanmelden: voorzitter@den-haag.knnv.nl

▶ **Zaterdag 4 oktober Wassenaarse Landgoederen**

Een wandeling van 3,5 km gaat door de landgoederen Berkenhorst en De Wittenburg.
We hopen op veel paddenstoelen!

De wandeling start Bij hotel Bijhorst, Zijdeweg 54, 2245BZ, Wassenaar

Verzamelen: 9:30 uur in hal station Den Haag Centraal bij de boekhandel.

Voor wie met de auto (gratis parkeren) of de fiets wil gaan: verzamelen om 10:00 uur
bij de ingang van het hotel.

Horeca: aan het begin. Wij vinden het prettig als je laat weten dat je meegaat! Dan kan
je bericht krijgen als er bijzonderheden zijn.

Organisatie: Els Kempen 06 45833327 en Jola Gerbrands 070 3201485 of
gerbrands1@ziggo.nl

► **Donderdag 9 oktober Ochtendexcursie Westduinen**

De vogeltrek, en met name de spreeuwen- en vinkentrek, zullen we hopelijk royaal meemaken. Verder is er genoeg te beleven aan groen, bessen, zaden, insecten, paddenstoelen, en ook nog wel iets wat bloeit. Duur: ca 3 uren.

Horeca: Koffie kan bij een strandtent.

Verzamelen: 10.00 uur, bij keerlus eindpunt tramlijn 12, Markenseplein, Duindorp, Scheveningen. Bus 22 stopt hier ook. Mogelijk betaald parkeren.

Meenemen: Bijv. verrekijker, vogel-, plantenboek, zonnehoed, regenkleding.

Denk aan geschikt schoeisel - hier zijn veel zandpaden. Organisatie: M.O.

► **11 oktober 2025 vanaf 13.00 uur Excursie aanspoelsels, Monster**

We zoeken naar aanspoelsels als wier, krabben en kwallen, maar ook schelpen en zwerfafval. We lopen heen en weer langs de zee en verderop op het strand. Na afloop bekijken we de vondsten in een strandtent en zoeken ze op in onze veldgidsen. Het duurt bij elkaar ongeveer twee uur.

Startpunt strandopgang Molenslag, Monster

Info en aanmelden: voorzitter@den-haag.knnv.nl

► **10 – 12 oktober Paddenstoelen tuintelling**

<https://www.tuintelling.nl/tellingen/paddenstoelentelling/03f56a60-5b06-11f0-85e8-7fc5ef25fe17>

► **Zaterdag 18 oktober Madestein en Ockenburg**

Rondje door het bos in de herfst. Via de H.J. Bos Heemtuin en de Steenen Kamer naar de kas in Ockenburg. Eventueel in overleg na de koffie in de kas, nog een wandeling richting strand. Start om 9 uur bij de witte brug aan de Loosduinse Hoofdstraat.

Organisatie: Ineke Gilbert inekegilbert@ziggo.nl

► **Zaterdag 15 november Herfstwandeling door groene delen van Den Haag**

We maken een rondwandeling vanaf Madurodam van ongeveer 9 km. We lopen door de Nieuwe Scheveningse bosjes, het Belgisch Park, duinen, Klein Zwitserland en het Hubertuspark met aandacht voor vogels, paddenstoelen, bomen en planten.

Verzamelen: 10 uur op het plein voor Madurodam: George Maduroplein 1, halte tram 9 Er is horeca onderweg.

Organisatie: Ineke Gilbert inekegilbert@ziggo.nl / 06-440 69 099 en Renée Lankhorst

► **Zaterdag 22 november Dagexcursie Vughtse Lunetten**

Een 10 km lange wandeling (NS-route) van Vught naar 's-Hertogenbosch. De route gaat door bos, langs vennen (Lunetten) en een stukje langs het Drongelenskanaal. Eventueel kan een stukje worden afgehaakt. Hopelijk vinden we nog paddenstoelen. Er is voldoende horeca.

In verband met mogelijke werkzaamheden langs de route is het nu niet mogelijk een verzameltijd aan te geven.

Wil je mee, neem dan contact met ons op. Organisatie:

Marijke Ammerlaan 070-3871187 en Mies Eveleens 015-2571535.

► **Zaterdag 6 december 2025 Winterwandeling door Meijendel**

We maken een rondwandeling van ongeveer 7 km door de vallei Meijendel. We zoeken

Foto: Anna Kreffer

Foto: Marijke Ammerlaan

naar wintergasten. Misschien zien we de grote zaagbek, de krooneend of een nonnetje.
Startpunt: Parkeerplaats Kievitsduin in Wassenaar. Tijdstip: 10 uur. Horeca halverwege.
Organisatie: Marijke Ammerlaan 070-3871187 en Renée Lankhorst 06-38508583

Foto: Renée Lankhorst

Kopij voor de nieuwsbrief: vóór 23e van de maand

Altijd leuk om jouw avonturen met beestjes, planten en zwammen, liefst voorzien foto's, te delen met anderen. Stuur jouw *eigen* foto's plus en een verhaaltje vóór de 23e van de maand naar de redactie.

300-400 Tekens is al mooi, meer mag ook. Pluk geen foto's of teksten van het internet: op zowel foto's als tekst zitten

[auteursrechten](#), een boze fotograaf of schrijver stuurt de redactie een flinke

rekening. Zend jouw foto's apart, met bijschrift naar de redactie, vermeld ook de maker. Gebruik het bijschrift als naam van de foto. Gebruik geen appjes om de foto's samen te voegen tot een collage.

Tip: Schrijf in de OTT of OVT, dat leest lekker vlot weg.

Mail kopij naar: redactie@den-haag.knnv.nl

Heb je veel foto's? Neem dan contact op met de redactie voor wettransfer.com/

Contactgegevens voor bestuur en werkgroepen KNNV afdeling Den Haag

► Voorzitter

Anna Kreffer: voorzitter@den-haag.knnv.nl

► Secretaris

Ton Huijbregts: secretaris@den-haag.knnv.nl

► Penningmeester

Vacature!

► Natuurbescherming

Niek Joanknecht: tel. 06-387 56 337 / natuurbescherming@den-haag.knnv.nl

► Bomenwerkgroep

Coördinator Hilde Küpfer: / bomen@den-haag.knnv.nl

► Paddenstoelenwerkgroep

Coördinator Kees Pinster, tel. 06-337 73 176 / paddenstoelen@den-haag.knnv.nl

Kijk voor de agenda met inventarisaties en excursies op de pagina van de [paddenstoelenwerkgroep](#)

► Plantenwerkgroep

Coördinator Vacature: / planten@den-haag.knnv.nl

► Werkgroep Zoetermeer, planten

zoetermeer@den-haag.knnv.nl

► Lichenenwerkgroep

Info: Pieter Drenth: lichenen@den-haag.knnv.nl

► Vogelwerkgroep

Info: Marijke Ammerlaan: tel. 070-387 11 87 / vogels@den-haag.knnv.nl

► Nachtvlinderwerkgroep

Info: Sjoerd Groos: nachtvlinders@den-haag.knnv.nl

► Insectenwerkgroep

Info: Alexander Deelman, 070-350 24 93 / insecten@den-haag.knnv.nl

► Webmaster van onze afdeling

Dick Gerbrands: webmaster@den-haag.knnv.nl

► Dat is 't !